

JAK NEPSAT MONOGRAFII O OSVOJOVÁNÍ JAZYKA

Jan Chromý

LACHOUT, Martin (2012): *Kde bydlí řeč. Jazyk a myšlení — osvojování, modely a praxe*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 134 s.

Psycholingvistické zkoumání jazyka a jeho užívání bylo v českém prostředí po řadu let víceméně ignorováno. Určitý posun nastal na samotném konci minulého století, kdy se začaly objevovat práce, jejichž cílem bylo seznamovat čtenáře s dosavadními psycholingvistickými výzkumy a poznatky (např. Nebeská, 1992). Dalo by se říci, že česká psycholingvistika byla v plenkách. Od té doby již uplynul nějaký čas a kromě dalších přehledových prací (např. Smolík, 2007; Bordag, 2005; Schmiedtová — Flanderková, 2012) a českých překladů zahraničních monografií a učebnic (např. Schwarzová, 2009; Eyseneck — Keane, 2008; Altmann, 2005) vyšly i první původní psycholingvistické studie zabývající se češtinou (např. Schmiedtová, 2011; Schmiedtová — Sahonenko, 2008; Bordag — Opitz — Pechmann, 2006; Bordag — Pechmann, 2007; Bordag — Pechmann, 2008; Smolík, 2005; Smolík, 2010). Psycholingvistikou se u nás sice dosud zabývá jen omezené množství badatelů, na druhou stranu však platí, že se člověk dosud psycholingvistikou nedotčený má o co opřít a z čeho vycházet. Česká psycholingvistika z plenek již vyrostla.

V roce 2012 českou psycholingvistickou literaturu rozšířila kniha Martina Lachouta *Kde bydlí řeč. Jazyk a myšlení — osvojování, modely a praxe* vydaná Metropolitaní univerzitou Praha. V úvodu autor píše, že se monografie „pokouší poskytnout odpověď na otázku, zda je řeč vrozená či osvojená, uvádí různé postoje k této problematice, popisuje fáze rozvoje řeči a charakterizuje klíčové teorie, které byly v průběhu let formulovány s ohledem na osvojování řeči a na učení se jazykům“. Zaměření publikace je tak velmi blízké dalším psycholingvistickým přehledovým monografiím — čtenář se nejprve seznámí s fázemi osvojování prvního jazyka, dále s teoretickými přístupy k osvojování prvního a druhého jazyka a s modely řečové produkce a percepce. Co však práci do určité míry odlišuje, je její poslední, asi zostránková část věnovaná didaktickým implikacím předtím vyložených teoretických poznatků.

Práce podle mého soudu obsahuje nejrůznější nedostatky, některé zcela zjevné a nepopíratelné, jiné jsou charakteru koncepčního (s těmi pochopitelně nemusí každý souhlasit). Problémem publikace je především to, že si vzhledem ke svému velmi malému rozsahu (cca 120 stran formátu A5 včetně různých schémat) klade extrémně vysoké cíle — 120 stran by mohlo stačit na slušný přehled o jednom z vymezených témat, ale na pokrytí všech oblastí je to velice málo. Kniha tak poskytuje jen velmi kusý přehled. To je zarážející z toho hlediska, že v češtině existují publikace (viz například ty zmíněné výše), které tuto tematiku probírají na širším prostoru a podrobněji.

Omezenou délku knihy by snad ještě bylo možné využít tak, že by se soustředila jenom na nejpodstatnější aktuální psycholingvistické poznatky. V takovém případě by přece jen starší česky vydanou literaturu mohla doplňovat. To se však neděje. Místo toho autor dává dost prostoru různým historickým exkurzům, které jsou z hlediska poznání současného stavu psycholingvistiky zbytečné (např. exkurzy do behaviori-

smu a představ A. A. Leontjeva, stránková citace Hérodota, rané a samotnými autory dávno opuštěné fáze generativní gramatiky, opominout by se dal patrně i Garrettův model řečové produkce apod.). Nejde tedy ani říci, že by autor omezený prostor knihy funkčně využíval vzhledem k vymezenému cíli.

Další otázky nad smysluplností recenzované monografie vyvstávají v souvislosti s tím, odkud autor čerpá své poznatky. Původních studií cituje na 120 stranách jen asi 40. Většinu poznatků, které uvádí, tak čerpá z jiných přehledových publikací a nikoliv z prací původních. Dá se tedy říci, že recenzovaná kniha je kompilátem z kompilátů (příčemž využití některých přehledových prací je z hlediska současného psycholingvistického poznání velmi sporné — například Čermák, 2001; Nebeská, 1992, apod.). V některých případech navíc tato autorova praxe spolu s různými formulačními nejasnostmi (viz níže) vyvolává dojem, že autor některým z témat příliš nerozumí. Podivné je rovněž to, že Lachout o některých oblastech vykládá, aniž by svá tvrzení doprovodil odkazy na literaturu, respektive konkrétními výzkumy. Problém je, že takto nedoložená tvrzení nejsou v řadě případů vůbec samozřejmá (například rozlišování různých „zvuků“ u malých dětí (s. 18), neschopnost naučit se mluvit u vlčích dětí (s. 22), osvojování hlásek cizího jazyka v dospělosti (s. 42), tzv. „hypotéza identity“ (s. 47), model logogenů (s. 81) apod.), a čtenář tak sám nemůže posoudit jejich věrohodnost. Obzvláště divná je v tomto ohledu poslední třetina knihy, v níž autor cituje zcela minimálně a naprostou většinu poznatků uvádí patrně ze své vlastní zkušenosti. Jedná se však o různé (někdy i úsměvné) truismy, jako jsou například informace o tom, že by osoby učící se druhý jazyk měly rozvíjet vlastní sebedůvěru (s. 91), že je důležité, když si studující uvědomí, že se od něj neočekává aktivní ovládnutí veškeré slovní zásoby cizího jazyka (s. 93), nebo že osobu hovořící druhým jazykem může limitovat to, že nezná různé diskurzivní prostředky (s. 94). Autor v úvodu knihy píše, že se tato didaktická část opírá o předchozí teoretické poznatky. To však není pravda, což se odráží už jen v tom, že tato část na předchozí část explicitně skoro nijak neodkazuje.

Na mnoha místech píše autor zavádějícím až nepřesným způsobem. Například v druhém odstavci na s. 15 nejprve píše, že jsou „sémanticky-lexikální (sic!) znalosti, tedy významy slov, osvojovány spíše explicitně-deklarativně“ a že je tomu podobně „i v případě gramatických pravidel“, ve třetím odstavci na téže straně však píše, že „jsou morfologická a syntaktická pravidla osvojována a zpracovávána spíše implicitně-procedurálně“. O postpubertální fázi na s. 21 píše, že se jedná o „pro studium jazyka období kritické, lze v něm pokračovat i dále, i když obtíže jsou pak již větší“ (sic!). Na s. 44 se dočteme podivné tvrzení, že „očividně na věku méně dependentní a pozdějším začátkem jen sotva limitovaná nebo dokonce úplně znemožněná zdá se být pragmatická a sémantická rovina jazyka“. Na s. 71 Lachout uvádí zmatené tvrzení, že „naše pracovní paměť je vybavena tak zvanou krátkodobou pamětí, v níž jsou uložena slova, která mají být právě v daný moment zpracovávána“. A tak dále.

Některé pasáže jsou nesrozumitelné nebo srozumitelné jen velmi obtížně a po několikátém čtení, srov. např.: „Na základě struktury cizojazyčné kompetence se tedy můžeme domnívat, že se tato zdá být, v důsledku pozdějšího nástupu jejího nabývání, diferencovanější, než je tomu v případě kompetence v prvním (mateřském) jazyce, a proto zpravidla nedochází k paralelnímu ovládnutí jazyka ve všech jeho dílčích ob-

lastech ve stejnou dobu, tak jako tomu bylo v případě jazyka prvního“ (s. 11); „Domníváme se, že toto objevování [světa; JCH] se vztahuje i k objevování čili osvojování nového jazyka, jelikož fenomenologická komunikace (přístup) zahrnuje i poznatky hermeneutiky. Vzhledem k tomu, že současné tendence ve výuce jsou převážně nefenomenologického charakteru, považujeme (sic!) tuto tendenci ve výuce zatím za novou a postupně se rozvíjející“ (s. 39).

Některé termíny jsou Lachoutem přeloženy jinak, než bývá v české psycholingvistice zvykem (např. termín *connectionist model* překládá jako *model zasíťování* místo „otrockého“, avšak běžného a vhodnějšího *konekcionistický model*, které lze vztáhnout k dalším výrazům, jako je např. *konekcionismus* apod.), jiné překládá vysloveně špatně (např. na s. 65 překládá spojení *function assignment* v Garrettově modelu jako *funkce stanovení*, v daném spojení v angličtině je však slovo *function* adjektivem).

Kniha obsahuje i četná formální pochybení, například chybí závorky u bibliografických citací, jména citovaných autorů jsou uváděna s překlepy („Vygostskij“, s. 19, „Lennenberg“, s. 12, apod.), někdy autor přechyluje (např. [Elissa] Newportová, s. 9), jindy nikoliv (např. [Susan] Curtiss, s. 18). Některé odkazy z textu chybí v závěrečném přehledu literatury — například Chomsky (1980, s. 81n) či Dietrich (2007). Na to, že přípravě knihy nebyla věnována dostatečná pozornost, poukazují i občasné gramatické či pravopisné chyby.

Celkově můžeme říci, že kniha Martina Lachouta není kvalitní a nedosahuje odborné ani formulační úrovně jiných v češtině publikovaných úvodů do psycholingvistických otázek. Jestliže česká psycholingvistika z plenek již vyrostla, měly by se další práce soustředit spíše na původní výzkumy zaměřené na češtinu než na nepřilíš přesné omílání obecně známých informací. Jinak by hrozilo, že česká psycholingvistika ze stadia batolete přejde rovnou do stadia stařecké demence.

LITERATURA:

- ALTMANN, Gerry T. M. (2005): *Výstup na babylonskou věž*. Praha: Triáda.
- BORDAG, Denisa (2005): Modely řečové produkce v současné psycholingvistice. *Slovo a slovesnost*, 66(3), s. 180–193.
- BORDAG, Denisa — OPITZ, Andreas — PECHMANN, Thomas (2006): Gender processing in first and second languages: the role of noun termination. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 32, s. 1090–1101.
- BORDAG, Denisa — PECHMANN, Thomas (2007): Factors influencing L2 gender processing. *Bilingualism: Language and Cognition*, 10(3), s. 299–314.
- BORDAG, Denisa — PECHMANN, Thomas (2008): Grammatical gender in speech production: evidence from Czech. *Journal of Psycholinguistic Research*, 37(2), s. 69–85.
- ČERMÁK, František (2001): *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum.
- EYSENECK, Michael W. — KEANE, Mark (2008): *Kognitivní psychologie*. Praha: Academia.
- NEBESKÁ, Iva (1992): *Úvod do psycholingvistiky*. Jinočany: H&H.
- SCHMIEDTOVÁ, Barbara (2011): Do L2 speakers think in the L1 when speaking in the L2? *International Journal of Applied Linguistics*, 8, s. 97–122.
- SCHMIEDTOVÁ, Barbara — FLANDERKOVÁ, Eva (2012): Neurolingvistika: předmět, historie, metody. *Slovo a slovesnost*, 73(1), s. 46–62.
- SCHMIEDTOVÁ, Barbara — SAHONENKO, Natalya (2008): Die Rolle des grammatischen Aspekts in Ereignis-Enkodierung: ein Vergleich

- zwischen Tschechischen und Russischen Lernern des Deutschen. In: Patrick Gommes — Maik Walter (eds.), *Fortgeschrittene Lernervarietäten: Korpuslinguistik und Zweitspracherwerbforschung*. Tübingen: Max Niemeyer, s. 45–71.
- SCHWARZOVÁ, Monika (2009): *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Praha: Dauphin.
- SMOLÍK, Filip (2005): Lexical growth and acquisition of morphological forms. In: Alejna Burgos — Manuella R. Clark-Cotton — Seungwan Ha (eds.), *Proceedings of the 29th Annual Boston University Conference on Language Development*. Somerville, MA: Cascadilla Press.
- SMOLÍK, Filip (2007): *Teoretické přístupy k osvojování gramatiky*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- SMOLÍK, Filip (2010): Inflectional suffix priming in Czech verbs and nouns. In: Stellan Ohlsson — Richard Catrambone (eds.), *Proceedings of the 32nd Annual Conference of the Cognitive Science Society*. Austin, TX: Cognitive Science Society, s. 1667–1672.

Jan Chromý | Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK v Praze
<Jan.Chromy@ff.cuni.cz>